

MAHARASHTRA STATE BOARD OF VOCATIONAL EDUCATION EXAMINATION, MUMBAI

01	Name of syllabus	C. C. IN Handcraft & Work experience Teacher (409203)						
02	Max.Nos of student	25 Students						
03	Duration	1 Year						
04	Type	Full Time						
05	Nos.of Days/Week	6 Days						
06	Nos.Of Hours/Days	7 Hours						
07	Space Required	Pratical Room = 700 Sq.feet <u>Class Room = 200 Sq.feet</u> Total = 900 sq.feet						
08	Entry Qualification	H.S.C. Pass						
09	Objective of Syllabus/ introduction	1) To get acquainted with work experience. 2) To devoelp skill for developing Product from card board and card paper.						
10	Employment opportunity	1) Can have this own venture for screen printing / card board & Paper Product or can work in that establishment. 2) He can take class of cardboard & paper product etc.						
11	Teacher' Qualification	1) Art Teacher Diploma 2) Certificate course of Handcraft & work experience Teacher Passed with one year teaching experience. 3) B.Ed.						
12	Training system	Training System Per Week						
		Thoery		Practical		Total		
		18 Hours		24 Hours		42 Hours		
13	Exam System	Sr. No.	Paper Code	Name of Subject	TH/PR	Hours	Max. Marks.	Min. Marks
		01	40920311	Card Board & Card Paper work	TH-I	3 hrs	100	35
		02	40920312	Theory of Work Experience	TH-II	3 hrs	100	35
		03	40920313	Education Psychology & Education Technique	TH-III	3 hrs	100	35
		04	40920321	Card Board & Card Paper work	PR-I	3 hrs	100	50
		05	40920322	Screen Printing & other Work Experience	PR-II	3 hrs	100	50
		06	40920323	Drawing & Clay Work & Computer Training	PR-III	3 hrs	100	50
				Total			600	255

Theory - I Card Board & Card Paper work (कार्डबोर्ड व कागदकाम)

घटक : १ : हत्यारे

अ)	निरनिराळ्या हस्तकलेच्या वस्तू तयार करण्यासाठी तसेच व्यवसायासाठी लागणाऱ्या हत्यारांची नावे त्यांचे वर्गीकरण, त्यांचा उपयोग, त्यांची निगा व वापरतांना घ्यावयाची दक्षता.

घटक : २ : हस्तकला

अ)	हस्तकलेचा इतिहास, स्वरूप महत्व व उद्दिष्ट
ब)	कागदाचा इतिहास, कागदाचे प्रकार व निर्मिती.
क)	पुठ्या तयार करण्याची पद्धत, त्याचे प्रकार व उपयोग.
ड)	कार्डबोर्ड च्या वस्तू तयार करतांना घ्यावयाची काळजी.
इ)	साच्यापासून विविध प्रकारच्या वस्तू तयार करणे
ई)	कार्यानुभवाचे विविध उपक्रम - दैनंदिन उपक्रम, नैमित्तिक उपक्रम, प्रसंगोपात उपक्रम, उत्पादक उपक्रम इत्यादीविवषयी माहिती

घटक : ३ : पुस्तक बांधणी

अ)	चिटकविण्यासाठी लागणारे पदार्थ व त्याही माहिती.
ब)	पुस्तक बांधणीचा इतिहास, पुस्तक शिलाईचे, पुस्तक बांधणीचे प्रकार व साहित्य.
क)	जुन्या पुस्तकाची दुरुस्ती
ड)	पुस्तक बांधणीतील सजावटीच्या पद्धती, साहित्य, व उपयोग

घटक : ४ : चित्रकला व मातीकाम

अ)	रंग व रंग संगतीचे माहिती
ब)	प्राथमिक रंग व दुय्यम रंग, विविध घनाकृती
क)	विविध प्रकारच्या मातीची ओळख माहिती
ड)	मातीच्या वस्तू तयार करण्यासाठी लागणाऱ्या हत्यारांची माहिती
इ)	मातीच्या विविध तयार करण्याच्या पद्धती. व घ्यावयाची काळजी.

घटक : ५ : स्क्रीन पेंटिंग

अ)	स्क्रीन पेंटिंग-उगम आणि विकास
ब)	साहित्य,
क)	जाळीचे कापड,
ड)	लाकडी चौकटीवर जाळी बसविणे
इ)	स्क्रीन छपाईची शाई
फ)	स्क्रीन छपाई क्षेत्रातील अन्य व्यवसाय व इतर सर्वसाधारण माहिती
ग)	छपाईसाठी योग्य चित्र आणि इतर माहिती

घटक : ६ : संगीत

अ)	नृत्य - नाट्य,
ब)	गायन - वादन
क)	चित्र - शिल्प यांची तोंड ओळख
ड)	भारतीय संगीताची तोंडओळख
इ)	एक ताल, एक सुर यांना उत्तेजन द्यावे
ई)	निरनरिराळ्या भाषेतील देशभक्तिपर गिते अर्थासहीत साध्या सुरांत शिकविणे
फ)	त्यांनी बघीतलेल्या प्रसंगाचा नाट्याभिनय करून दाखविणे
ग)	संग्रहित केलेल्या वस्तुची चांगली मांडणी करून दाखविणे.

घटक : ७ : मूल्यशिक्षण

१)	राष्ट्रभक्ती
२)	राष्ट्रीय एकात्मता
३)	सर्वधर्मसहिष्णूता
४)	स्त्री पुरुष समानता
५)	श्रमप्रतिष्ठा
६)	वैज्ञानिक दृष्टीकोन
७)	सौजन्यशिलता
८)	संवेदनशिलता
९)	वक्तृशिरपणा
१०)	निटनेटकेपणा

घटक : ८ : पर्यावरण

१)	पर्यावरणाची ओळख
२)	पर्यावरणाची व्याख्या
३)	पर्यावरणाची वैशिष्टे
४)	भौतिक सुधारणा आणि पर्यावरण
५)	पर्यावरणची चतुःसूत्री
६)	नैसर्गिक पर्यावरण
७)	मानव निर्मित पर्यावरण
८)	वायु प्रदुषण
९)	जल प्रदुषण
१०)	पर्यावरण व लोकसंख्या
११)	ध्वनी प्रदुषण
१२)	सांडपाणी व्यवस्था व इतर टाकाऊ पदार्थ कचरा आदि व्यवस्था.
१३)	सागर प्रदुषण
१४)	मृदा प्रदुषण

Theory - II Theory of Work Experience (कार्यानुभव)

घटक : १ : कार्यानुभव

(अ)	कार्यानुभव म्हणजे काय ? कार्यानुभवातील शिक्षणक्रमातील स्थान.बौद्धिक विकास व श्रमनिष्ठा.
(ब)	शालेय कार्यानुभव अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे व त्याचे स्पष्टीकरण
(क)	अध्यापक विद्यालयातील कार्यानुभवाची उद्दिष्टे व त्याचे स्पष्टीकरण

घटक : २ : कार्यानुभवातील प्रात्याक्षिकांची माहिती

अ)	खड्ड तयार करणे
क)	टाकाऊ वस्तुंपासून टिकाऊ वस्तु तयार करणे.
क)	वैयक्तिक स्वच्छता तसेच शालेय व परीसर स्वच्छता.
ड)	ग्राम स्वच्छता, श्रमदान, वृक्षसंवर्धन, संगोपन व आवश्यकता.
इ)	बालसुधारगृह, दवाखाने यांना भेटी देणे, प्रथमउपचार समाजसेवेचे काम व आवश्यकता यांच्याबद्दल माहिती देणे.
ई)	टाकाऊ साहित्य यांची विल्हेवाट, पर्यावरण संरक्षण, संस्कार वर्ग व त्यांचे महत्व तसेच कुंडीतील लागवड याविषयी माहिती देणे.
फ)	हस्तकला प्रदर्शनाचे महत्व हस्तकला प्रदर्शन आयोजित करणे
ग)	पेपर मेश वर्क व्यवसायाची माहिती
घ)	संबंधित अभ्यासक्रमातील व्यवसाय क्षेत्रांना भेटी देऊन महत्व पटवून देणे.

घटक : ३ : कार्यानुभव शिकविण्याची पद्धती (गुणदोष व वैशिष्ट्ये)

(अ)	दिग्दर्शन
(ब)	अनुकरण
(क)	प्रयत्न प्रमाद पद्धती
(ड)	पृथ्वःकरणात्मक
(इ)	निरनिराळे सुटे भाग तयार करून त्यांची जुळणी

घटक ४ कौशल्य संपादन

(अ)	कौशल्य संपादन कसे करावे ?
(ब)	कौशल्य ठरविण्याचे घटक - काटेकोरपणा, सुबकता व कामाचा वेग, आणि सृजनात्मकता.
(क)	कौशल्य मापन कसे करावे ?
(ड)	शैक्षणिक कामाचे या कामासाठी असलेले महत्व.
(इ)	कार्यानुभवातील कोणतेही दोन विषय घेऊन त्यामध्ये कोणती कौशल्य व्यक्तीगत विकासाला आवश्यक आहेत ते ठरविणे.

घटक ५ समवाय

अ)	कार्यानुभवातील निरनिराळ्या विषयांचा शालेय विषयांशी जुळणारा समन्वय कसा साधावा ?
ब)	अध्यापनात समन्वय कसा साधावा ?
क)	अध्ययन - अध्यापन प्रक्रियेस उपयुक्त अशा शैक्षणिक साधनांची निर्माती

घटक ६ घटक नियोजन

अ)	कार्यानुभव दोन विषयांचे घटक नियोजन करणे, कोणत्याही दोन विषयांचे घटक घेऊन त्यांची उद्दिष्टे व स्पष्टीकरणे, वर्तनातील बदल, शैक्षणिक अनुभव, साहित्य व मुल्यमापन या दृष्टीने पृथक्करण करवून घेणे.
----	---

घटक : ७ : कार्यानुभवाची वैशिष्ट्ये

अ)	श्रममुलक कार्याची सवय
ब)	समाजोपयोगिता
क)	अर्थोत्पादन
ड)	उद्योगमुलक क्षेत्र
इ)	उत्पादक उपक्रम
फ)	सामुदायिक जबाबदारीची जाणिव
ग)	सुप्त कला गुणांचा विकास
घ)	मानवी गरजांची पूर्ती
ह)	व्यावसायिक शिक्षणावर अधिक भर

घटक : ८ : कार्यानुभव अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये

अ)	उत्पादक कार्यक्रमाची ओळख.
ब)	विविध प्रकारच्या कार्याचे मर्म व शास्त्रीय तत्वे.
क)	कच्चा माल, साहित्य आणि साधने यांचा उपयोग.
ड)	प्रात्यक्षिक कार्याचे निरीक्षण.
इ)	कार्याचे नियोजन, मांडणी आणि रचना.
फ)	उत्पादन क्षमता विकसित करणे.
ग)	उत्पादन कार्य व समाजसेवा यांची उपयुक्तता.
घ)	स्वयंमुल्यमापन क्षमता.
ह)	परिसर आणि समाज यांच्याशी जवळीक.
च)	स्वावलंबन, सहकार्य, चिकाटी, सांघिककाम, सहनशिलता ही मुल्य बिंबविणे.
छ)	कमवा आणि शिका.

घटक : ९: व्यावसायिक जगाची स्थूल ओळख

अ)	मानवी जीवनात कार्यशिक्षण या विषयाचे महत्व
ब)	मानवी गरजा-गरजांची वैशिष्ट्ये-गरजांचे प्रकार
क)	विविध व्यवसाय व उद्योगधंदे
ड)	व्यवसाय उद्योगासाठी आवश्यक पूरक घटक
इ)	विविध प्रकारचे व्यावसायिक शिक्षणाचे अभ्यासक्रम
फ)	१ ते ८ वी च्या कार्यानुभव शिक्षणाचे महत्व
ग)	व्यावसायिकांचे समाजातील महत्व

Theory - III **Education Psychology & Education Technique**
(शैक्षणिक मानसशास्त्र व शिक्षणाच्या पद्धती)

घटक :१: कार्यशिक्षणाची अध्यापन पद्धती

दिग्दर्शन पद्धती
अ) दिग्दर्शन पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी लागणारे साहित्य,कामाचे निकष व गुणयोजना.
ब) दिग्दर्शनातील गुणदोष
अनुकरण पद्धती
अ) अनुकरण पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी लागणारे साहित्य,कामाचे निकष व गुणयोजना.
ब) अनुकरण पद्धतीचे गुणदोष
प्रयत्न-प्रमाद पद्धती
अ) प्रयत्न- प्रमाद पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी लागणारे साहित्य,कामाचे निकष व गुणयोजना,पुर्वज्ञान
ब) प्रयत्न - प्रमाद पद्धतीचे गुणदोष
पृथक्करण पद्धती
अ) पृथक्करण पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी लागणारे साहित्य,कामाचे निकष व गुणयोजना,पुर्वज्ञान
ब) पृथक्करण पद्धतीचे गुणदोष
संयोजन पद्धती
अ) संयोजन पद्धतीमधिल पाठाची पाठाची उद्दिष्टे,अध्ययन घटक, अध्ययन निनष्पत्ती, अध्ययनासाठी लागणारे साहित्य,कामाचे निकष व गुणयोजना,पुर्वज्ञान
ब) संयोजन पद्धतीचे गुणदोष

घटक : २ : कार्यानुभवाच्या अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक

अ) गरज
ब) प्रेरणा
क) अभिरुची
ड) प्रेरके

घटक : ३ : अध्ययन-अध्यापनात शैक्षणिक साहित्याचा उपयोग व फायदे

घटक : ४ : कार्यशिक्षण विषयाच्या शिक्षकाची भूमिका व वैशिष्ट्ये.

घटक : ५ : सराव पाठ व सुक्ष्मकौशल्य पाठाच्या पद्धती

सराव पाठ/वार्षिक पाठ
अ) हस्तकला व कार्यानुभव सराव पाठाचे टाचण तयार करणे.
ब) पाठ निरीक्षणाचे महत्व
क) घोटीव कागदापासून किंवा कार्ड पेपरपासून १ ते ८ वर्गावर पाठ घेणे.
सुक्ष्मपाठ
०१) सज्जता प्रवर्तन कौशल्य
०२) स्पष्टीकरण कौशल्य
०३) चेतकबदल कौशल्य
०४) फलक लेखन कौशल्य
०५) प्रश्न कौशल्य
०६) शैक्षणिक साहित्य वापर कौशल्य
०७) उदाहरण व दाखले कौशल्य
०८) प्रबलन कौशल्य
०९) समारोप कौशल्य
वरील कौशल्यांची सविस्तर महिती

विभाग २

शैक्षणिक मानसशास्त्र व शिक्षणशास्त्र
१) मानसशास्त्राचे स्वरूप व व्याप्ती :- शिक्षकास मानसशास्त्राची गरज, शिक्षणशास्त्र व मानसशास्त्र यांचा संबंध.
२) विकासाच्या अवस्था :- बालवस्था, किशोरावस्था, कौमार्यवस्था.
३) व्यक्ती विकासावर परिणाम करणारे घटक :- अनुवंशीकता व वातावरण शैक्षणिक महत्व.
४) अवधान व अभिरुची.

५)	सहज प्रवृत्ती व सामान्य प्रवृत्ती, जिज्ञासा व संचयप्रवृत्तीबाबत माहिती.
६)	विचार प्रक्रिया व व्यक्तीभेदाची कारणे.
७)	अध्ययन प्रक्रिया, स्मरण व विस्मरण.
८)	अध्ययनाचे नियम.
९)	कंटाळा किंवा थकवा अनुकरण, सवय, शिस्त.
१०)	बुद्धी मापन कसोटी, कल्पना विचार, पठरावस्था, प्रयत्न प्रमाद पध्दती, मानसिक वय, अध्ययन वय, परीपाठाचा (सरावा नियम)
११)	हबीटची पंचपदी पाठ निरीक्षणाचे महत्व.
१२)	पाठाचे प्रकार, शिक्षण म्हणजे काय ? शिक्षणाचे प्रकार व ध्येय, प्रश्न हा पाठाचा आत्मा.
१३)	कृतीद्वारा शिक्षण, हस्त व्यवसाय शिक्षण, दृक श्राव्य साधणे, पाठय साधणे व त्याचे महत्व व फळयांचे महत्व.
१४)	प्रश्न, प्रश्नाचे महत्व, कुटूंब, घर, शाळा, समाज याचे मुलांच्या शिक्षणात महत्व, हसतखेळत क्रिडा पध्दती.
१५)	आदर्श शिक्षकाच्या अंगी कोणते गुण असावे.
१६)	परीक्षा पध्दतीतील गुणदोष, कृती द्वारा शिक्षण.
१७)	हस्त व्यवसाय शिक्षणाचे महत्व.
१८)	शालेय आरोग्य, शालेय शिस्त, सांस्कृतिक कार्यक्रम, बक्षिसे.
१९)	आधुनिक शिक्षण पध्दती, प्रविण शिक्षण पध्दती, बालीदयान पध्दती, मॉटेसरी, डाल्टन पध्दती, वर्धा शिक्षण योजना.
२०)	अध्यापनाची सुत्रे - सोप्याकडून कठीणाकडे, मुर्ताकडून अमुर्ताकडे, ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे, विशेषाकडून सामान्याकडे.
२१)	शालेय ग्रंथालय, शैक्षणिक सहलीचे महत्व, शिक्षक पालक संघ, शालेय वेळापत्रक, शालेय दत्तर इ.

Practical - I - Card Board & Card Paper work (पुठ्टाकाम व कागदकाम)

पुठ्टाकाम

१)	चौरस किंवा छटकोणी टेबल लॅम्प शेड
२)	लेटर रॅक
३)	चौरस किंवा आयताकृती ट्रे
४)	चौरस किंवा आयताकृती बॉक्स
५)	पेन्सिल बॉक्स
६)	प्लॉवर पॉट
७)	वॉलपिस
८)	पोर्ट फोलीयो
९)	आकाश दिवा
१०)	टाकावु पासुन टिकावु वस्तू तयार करणे

पुस्तक बांधणी

१)	नोटबुक फ्लेशकट
२)	डबलटेप नोटबुक
३)	कॉर्टर बाऊंड नोट बुक
४)	हाफ बाऊंड नोट बुक
५)	फुल बाऊंड नोट बुक
६)	व्हावचर फाईल
७)	ऑफीस फाईल
८)	जुन्या पुस्तकाची दुरुस्ती
९)	वायर स्टिचिंग शिलाई
१०)	मल्टीसेक्शन शिलाई

थर्माकोल कटिंग

१)	थर्माकोल पासुन विविध माध्यमांची अक्षरे कापणे
२)	थर्माकोलपासुन मंदिरे किंवा घर तयार करणे
३)	थर्माकोलपासुन विविध डिझायर्न कापणे

ब) कागदकाम ,कार्डशिटकाम शैक्षणिक साधन निर्मीती

कागदकाम

१)	कागदापासुन हार, बांगडी तसेच इतर अलंकार बनविणे.
----	--

२)	कागदापासुन विविध प्रकारची पाकीटे बनविणे
३)	घडीपंखा
४)	तोरण, पताके,भिरभिरे, पतंग बनविणे.
५)	कागदाच्या बाहु ल्या बनविणे
६)	घोटीव कागदापासुन वस्तु तयार करणे.
७)	आकाश दिवा
८)	वॉल प्लॉवर पॉट
९)	फोटोफ्रेम
१०)	बॉटल बॉक्स तयार करणे.

कार्डशिट काम

१)	छटकोणी,त्रिकोणी,चौकोणी घन तयार करणे
२)	मिठाईचा बॉक्स तयार करणे.
३)	त्रिकोणी किंवा चौकोणी सुची तयार करणे.
४)	पेन्सिल बॉक्स तयार करणे
५)	विविध अक्षरे व ठोकळे
६)	टेबल,खुची,टि पॉय
७)	मोटर कार,विमान
८)	स्टन्सिल मुखवटा
९)	छटकोणी किंवा चौकोणी फुलदाणी किंवा फुलपात्र तयार करणे
१०)	आकाश दिवा किंवा स्टार तयार करणे

शैक्षणिक साधन निर्मिती)

१)	पाठघेण्यासाठी विषयातील घटकानुसार शैक्षणिक साधन तयार करावे.
२)	शोभादर्शक
३)	परिदर्शक

Practical - II - Screen Printing & other Work Experience (स्क्रिन प्रिंटींग व इतर कार्यानुभव)

स्क्रिन पेंटिंग

१)	पीव्हीसी स्टिकर्स
२)	ट्रान्सफर्स
३)	लेटरहेड्स, व्हिजीटींग कार्ड, आमंत्रण पत्रिका
४)	पेपर स्टिकर लेबल्स
५)	फाईल्स स्टिकर लेबल्स
६)	वेल्वेट पावडरचा उपयोग
७)	कापडी फलक
८)	सिल्क बॅनर्स
९)	प्रिंटेड सर्किट
१०)	ॲक्रिलिकच्या कीचेन्स व अन्य वस्तु
११)	उभ्या पृष्ठभागावरील छपाई
१२)	पेन व रीफीलवरील छपाई
१३)	पत्र्यावरील छपाई
१४)	जाड पृष्ठभागावरील छपाई
१५)	बरणी, बाटली अशा गोलाकार वस्तुंवरील छपाई

कार्यानुभव

१)	खडु तयार करणे
२)	मेणबत्ती तयार करणे
३)	कागदाची फुले तयार करणे
४)	दंत मंजन तयार करणे
५)	फुलझाडांची लागवड
६)	पर्यावरण रक्षण
७)	सामाजिक व सांस्कृतीक उपक्रम
८)	हस्तकला प्रदर्शन भरविणे
९)	वृक्षसंवर्धन/वृक्षसंगोपन
१०)	दिनविशेष
११)	शाळेची सजावट किंवा स्वच्छता
१२)	वैयक्तिक स्वच्छता
१३)	ग्रामस्वच्छता कार्यक्रम राबविणे

Practical - III - Drawing & Clay Work & Computer
(चित्रकला मातीकाम व संगणक शिक्षण)

चित्रकला

स्मरणचित्र
संकल्पचित्र
निसर्गचित्र
नेचर मॅनमेड

मातीकाम

मातीचे प्राणी
मातीचे पक्षी
मातीची भांडी
मातीचे ठोकळे
मातीच्या मुर्त्या

संगणकशिक्षण

१) संगणकाची रचना.
२) इनपुट आऊटपुटची साधने
३) सॉफ्टवेअर, हार्डवेअर
४) एम.एस.ऑफीस
५) विन्डोज
६) पॉवर पॉइंटचा उपयोग
७) वर्डचा उपयोग
८) एक्सेलचा उपयोग
९) लेटर प्रिंटिंग (आऊटपुट)
१०) इंटरनेटचा वापर करणे

हस्तकला व कार्यानुभव शिक्षक प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमास लागणारे साहित्य

अ).

१)	कपाट, कुलूप-१	२२)	शिकंधा-१
२)	काचेचे कपाट-१	२३)	दाबण-१, सुई-५
३)	फळा-१	२४)	क्लिप आयलेट्स
४)	टेबल-१	२५)	बादली-१
५)	खुर्ची	२६)	हातोडा-१
६)	कात्री लहान मोठी-१	२७)	लोखंड कापण्याची करवत-१
७)	लोखंडी पट्टी-१	२८)	गिरमीट-१
८)	सुरी लहान मोठी-प्रत्येकी १	२९)	स्कू ड्रायव्हर सेट-१
९)	स्टो-१	३०)	पक्कड अंबर-१
१०)	आयलेट पंच-१	३१)	चित्रकला साहित्य-१
११)	होलपंच-१	३२)	मोठी लाकडी कंपास बॉक्स-१
१२)	टोच्या (पोकर)-१	३३)	फर्स्ट एड बॉक्स-१
१३)	कार्ड बोर्ड कटर-१	३४)	दाब मशीन-१
१४)	कंपास पेटी-१	३५)	संगणक -४
१५)	शिवण कामाची फ्रेम-१	३६)	खडु बनविण्याचा साचा-१
१६)	डॉईंग रॅक-१	३७)	छपाईचे टेबल-१
१७)	जी क्लॅम्पस-१	३८)	स्क्वीजी-१
१८)	लाकडी फ्रेम-१	३९)	टयुब लाईट असलेले एक्सोपिंग टेबल-१
१९)	मोठा ट्रे-१	४०)	हार्मोनियम-१
२०)	तबला-१	३९)	दोन चित्र व शिल्प-१
२१)	वायर स्टिचिंग मशीन-१		

(ब)

१)	मोठी लाकडी कंपास पेटी	४)	विविध रंगाचे खडु
२)	तक्ते	५)	टी स्केअर
३)	नमुने (मॉडेल्स	६)	डस्टर

(क)

१)	विविध प्रकारचे कागद	६)	आयलेट, रींग
२)	कार्ड पेपर - कार्ड बोर्ड	७)	ड्रॉईंग पिन्स
३)	बांधणी कापड / रेक्झीन	८)	चिटकविण्याचा एक पदार्थ
४)	सुई / दोरा	९)	रंगीत अग्री कागद इ.
५)	कलर बॉक्स	१०)	वहया
११)	पोगर	१२)	होलपंच

(ड)

१)	कात्री	६)	पोर्ट फोलीओ
२)	कंपास पेटी	७)	नोट बुक (जॉब वर्क बुक)
३)	एक रुमाल	८)	टी स्केअर
४)	हार्ड बोर्ड शीट	९)	पेस्ट ठेवण्यासाठी डबी
५)	हातोडी	१०)	पकड

अभ्यासक्रमाला लागणारा कच्च्या मालाची यादी

१)	पुठ्ठा	२)	रुद्धी पेपर
३)	जाड कार्डपेपर	४)	डिझायईन मार्बल पेपर
५)	घोटिव पेपर	६)	वेलवेट पेपर
७)	पतंगी पेपर	८)	ब्राऊन पेपर
९)	क्रेप पेपर	१०)	सॅन्युरी पेपर
११)	प्लॉस्टिक मार्बल पेपर	१२)	चिनी माती
१३)	चिकटविवण्याचा पदार्थ	१४)	बांधणी कापड
१५)	थर्माकोल शिट	१६)	जुने पुस्तक
१७)	पांढरी लेस	१८)	आयलेट रिंग
१९)	शंख शिंपले	२०)	गोल किवा चौकोणी काचा आकारानुसार
२१)	वेगवेगळे मनी	२२)	रंगीत काचेचे तुकडे
२३)	डिझायईन लेस	२४)	सुई दोरा
२५)	सरस	२६)	रंग
२७)	प्लॅटर ऑफ पॅरीस	२८)	निळ
२९)	रंग	३०)	शाळुची माती
३१)	स्क्वीजी	३२)	लाकडी फ्रेम
३३)	जाडीचे कापड	३४)	स्टेन्सिल तयार करण्याच्या फिल्मस
३५)	पीव्हीए सोल्युशनची बाटली	३६)	शाई
३७)	नॉयलॉनचा ब्रश	३८)	साबन, व्हीम पावडर, ब्लिचिंग पावडर
३९)	कॉस्टिक सोडा	४०)	मैद्याचे पिठ
४१)	जिलेटीन पेपर	४२)	तुरटी, मोरचुद
४३)	रेक्झीन पेपर	४४)	ड्रॉईंग पेपर
४५)	स्क्रिन पेंटिंगचे साहित्य	४६)	माऊंट बोर्ड

अभ्यासक्रमाला उपयुक्त असणारी पुस्तके

अनु	पुस्तकांची यादी	लेखक व प्रकाशन
०१	हस्तकला शिक्षक मार्गदर्शक	बेडसे एच.बी छाया पब्लिशिंग हाऊस, औरंगाबाद
०२	सुक्ष्माध्यापन	डॉ.मोहन खताळ, नित्य नुतन प्रकाशन, दत्तवाडी, पुणे
०४	सुक्ष्म अध्यापन	डॉ.देशपांडे ,डॉ.करंदीकर, नुतन प्रकाशन पुणे
०५	स्क्रिन छपाई	प्रा.कैलास टकले श्री कला प्रकाशन, कृष्ण स्मृति, रामवाडी, नौपाडा ठाणे ४०० ६०२
०६	एक घरगुती डपाई उद्योग- स्क्रिन प्रिंटिंग	प्रा.शरद केशव सहस्त्रबुद्धे वसंत बुक स्टॉल, मुंबई.
०७	वायु प्रदुषण	अनिल कुलकर्णी आशय प्रकाशन, पुणे
०८)	जल प्रदुषण	अनिल कुलकर्णी आशय प्रकाशन, पुणे
०९)	सागर प्रदुषण	अनिल कुलकर्णी आशय प्रकाशन, पुणे
१०)	मुद्रा प्रदुषण	प्रा.मिलीद जोशी आशय प्रकाशन, पुणे
११)	ध्वनी प्रदुषण	प्रा.मिलीद जोशी आशय प्रकाशन, पुणे
१२)	पर्यावरणाची ओळख	प्रा.मिलीद जोशी आशय प्रकाशन, पुणे
१३)	हसरे पर्यावरण	दिलीप कुलकर्णी राजहंस प्रकाशन, सदाशिव पेठ पुणे.
१४)	शैक्षणिक मानसशास्त्र	डॉ.एस.बी.चौधरी छाया पब्लिशिंग हाऊस, औरंगाबाद
१५)	ग्वाल्हेर घराणः रागविद्येची गंगोत्री	पं.श्यामराव कुलकर्णी राजहंस प्रकाशन, सदाशिव पेठ पुणे.
१६)	Dynamic Memory - Windows 98/XP & internet	Davinder Singh Minhas FUSION BOOKS NEW DELHI-110020
१७)	Dynamic Memory - Computer Hardware	Davinder Singh Minhas FUSION BOOKS NEW DELHI-110020
